

STEFANOVITS PÁL: Magyarország talajai

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1956. 250 oldal, 76 ábra, 1 térképmelléklet

Annak ellenére, hogy talajtani szakirodalmunk gazdag volt a múltban is és gazdag ma is, hiányát éreztük egy olyan műnek, amely korszerű, genetikus alapokon Magyarország talajtakaróját ismerteti. Treitz Péter „Csonka-Magyarország termőtalajai” címmel 1929-ben egy kis füzetben megkísérelte, hogy összefoglalja a hazai talajokról szerzett ismereteket a klimazonális térképeit továbbfejlesztve, azonban ez a mű mai igényeinket nem elégítheti ki kis terjedelme miatt sem és azért sem, mert azóta majd 30 év múlt el, ezalatt pedig a talajtan igen sokat fejlődött.

A Kreybig-féle talajtérképek, valamint a hozzájuk készült magyarázófüzetek sok értékes adatot tartalmaznak, melyek alapján Kreybig Lajos több művében ismerteti a hazai tájak talajféleségeit. Azonban ezek a gazdag adatok nincsenek egybevetve a genetikus talajtípusokkal, így nem pótolták teljesen azt a szükségletet, amely a magyar talajok szakszerű monográfiája hiányában fennállott.

Stefanovits Pál „Magyarország talajai” című könyve, melyet 1956-ban jelentetett meg az Akadémiai Kiadó, a fentebb vázolt hiányok pótlására hivatott. A könyv a hazai talajtípusok és tájak ismertetésén kívül tárgyalja a talajképződés tényezőit is, konkrétan a magyar viszonyoknak megfelelően. Anyagát a magyar talajtan fejlődésének rövid történetével kezdi, melyben kidomborítja klasszikus talajtudósaink, különösen Treitz Péter és 'Sigmond Elek érdemeit. Ezek után tér rá a szerző a talajképződési tényezők ismertetésére. Helyes és korszerű, hogy mielőtt a talajokról beszélne, tisztában legyen azokkal az objektív természeti viszonyokkal, melyek megszabják a talajképződés irányát és mértékét is. Stefanovits könyve az első, mely ezeket a tényezőket következetesen Dokucsajev által képviselt szemlélet alapján tárgyalja. Az egyes talajképző tényezők ismertetése során alkalmat talál arra is, hogy új és főképp hazai eredményekkel illusztrálja mondanivalóját és azt érthetőbbé tegye. Így már ebben a fejezetben előkészíti a talajokról szóló, a későbbi fejezetek anyagát képező mondanivalóját.

Figyelemre méltó, hogy a szerző kellő részletességgel tárgyalja a talajképződés biológiai

feltételeit és tényezőit, azonban emellett nem hanyagolja el és nem értékeli alá az abiotikus tényezőket sem. Sok félreértésre adott alkalmat az utóbbi időben hazánkban is, külföldön is a fenti két dolog közül valamelyiknek egyoldalú szemlélete, ezért kell hangsúlyozni a könyvnek ezt az érdemét. Kár, hogy a szerző a helyes szemlélet mellett még részletesebben nem fejti ki álláspontját e kérdésben. Erre alkalom nyílt volna pl. „Az élőlények szerepe a talajkialakulás terén” című 65. oldalon levő pontban, ahol esetleges félreértésre adhat alkalmat az a kitétel, mely szerint: „a talajképző közet kedvező körülmények közé jutva, alkalmassá válik az első élőlények megtelepedésére és így a mállás és talajképződés egyidejű kezdetére”. Természetesen a mállás történelmileg megelőzte Földünkön a talajképződési folyamatokat, mely utóbbiak csak az élővilág megjelenésével vették kezdetüket.

A könyv túlnyomó részét és mondhatjuk lényegét is, a hazai talajok típusainak és elhelyezkedésüknek ismertetésével foglalkozó fejezetek képezik.

Igen szerencsés beosztás, hogy ezeket a fejezeteket a talajosztályozási rendszerek ismertetésével kezdi a szerző. Itt indokolja azt is, miért választotta osztályozása alapjául a genetikai elveket és mennyiben tér el a múltban alkalmazott klasszifikációs rendszerektől. A könyv által használt osztályozás genetikus, azonban helyenként természetszerűleg visszatükrözi azokat az ellentmondásokat és hiányosságokat is, melyek jelenleg hazai talajgenetikai és klasszifikációs tudományunkban fennállanak. Köztudomású, hogy talajkutatóink gyakran egymástól eltérő talajelnevezéseket és beosztási elveket használnak, ha pedig ehhez hozzávesszük a mezőgazdasági gyakorlat és más rokontudományok által használt kifejezéseket, a helyzet teljes bonyolultságában áll szemünk előtt. Nem szabad természetellenesnek tartani, hogy egyelőre nincs merev és szilárdan megállapított talajosztályozási rendszerünk. Ez részben következik a magyar talajtan fejlődésének történetéből, részben nem is képzelhető el a tudományban mereven megkötött rendszer, sem a talajosztályozásra, sem az elnevezésekre. A hazai talajokról szerzett ismereteket

retok bővülése az elméleti felkészültség szélesítésével együtt fogja a vázolt kérdéseket megoldani, de az csak fokozatosan lehetséges. Talajaink elnevezésének és osztályozásának pontosabb és szélesebb körben elfogadható rendszerét a tudomány és gyakorlat együtt fogják kialakítani, ebben az irányban a túlzott sürgetés éppoly kárt okozhat, mint a kérdés elhanyagolása és meg nem értése.

Ilyen módon a könyv szerzője által összeállított osztályozást a jelenlegi helyzet visszatükrözéseként kell felfognunk. Megállapítható, hogy Stefanovits nem esik oly hibákba, melyek ma elég gyakoriak szakirodalmunkban is és amelyek a genetikai talajszemlélet útjáról való letéréshez vezetnének. Az elválasztás alapja a típus, mely legjobban kifejezi a talajok képződésének elméleti és gyakorlati szempontból lényeges tulajdonságainak jellegzetességeit. A könyvhöz mellékelte térkép igen értékes segítség, azonban talán megérné a technikai nehézségeket, ha a legközelebbi kiadásához a már elkészült, új 1:200 000 léptékű talajtérképet mellékelnék. Ez nemcsak részletesebb, hanem közlése esetén mód nyílnék arra is, hogy a szövegben és a térkép jelmagyarázataiban szereplő talajtípus és altípus elnevezések megegyezzenek, amely e kiadásban nyilván a térkép léptéke miatt nem történt meg teljes mértékben.

Néhány megjegyzést kell tenni a szikes talajok osztályozásával kapcsolatban. Itt a szövegben a 100. oldalon és a térképmellékletben használt elnevezések között igen lényeges a különbség. Nem lehet egyetérteni a méisztelen szikes talajok — szolonyeczeként, a meszes szikeseknek pedig „hazai szolonsások”-ként való osztályozásával, mivel a szolonyeczek is lehetnek meszesek, mint az hazánkban, pl. a Tiszántúlon gyakori. A „szikes altalajú” réti és mezősi talajok esetében pedig kívánatos volna annak megjelölése, hogy az altalaj mélysége mily intervallumokban értendő, valamint, hogy a szikesség a sok oldható só, vagy a kicserélődési komplexum tekintélyes adszorbeált Na tartalma miatt áll-e fenn, más szóval, hogy a szikesedés szolonsák vagy szolonyec jellegű-e?

Ugyancsak vitába kell szállni a 130. oldalon levő oly kitételrel, mintha 'Sigmond szerint csupán a „kilúgozott alkáli talajok” lennének a szikesek. A szikes elnevezés sokkal szélesebb jellegű és hazánkban joggal használják a közismert bővebb értelemben.

A hazai talajtípusok ismertetése után Stefanovits azok földrajzi elhelyezkedését taglalja. Teljesen korszerű az a módszer, hogy a természeti és gazdasági viszonyokat tükröző tájbeosztást használja a szerző. Mint ismeretes, az ilyen természetű beosztást, idegen szóval gyakran nevezik „rajonirozásnak” is. Ez fontos mind a tudományos kutató, mind a gyakorlati szakember vagy tervező számára is. Hogy az

ilyen „tájak” vagy „rajonok” nemcsak a természeti viszonyok, hanem a gazdasági adottságok szempontjából is elhatárolható egységeket alkotnak, fontos tény és két dolgot is bizonyít. Egyrészt bebizonyítja azt, hogy az elméleti és gyakorlati szempontok és vizsgálatok egymással nem ellentétes, hanem megegyező eredményre vezethetnek, másrészt bizonyítja azt is, hogy a talajok természetes genetikai tulajdonságai alapján való elválasztása és elhatárolása felel meg legjobban a mezőgazdasági gyakorlat követelményeinek is.

Nagy jelentőségű eredmény az, hogy hazánkban ezeket a tájegységeket tanulmányozták, elválasztották és hogy ez ma már köztudatba is került, sőt a vélemények többé-kevésbé, egységesek ezekre vonatkozólag. Ma már nemcsak a kutatómunkában, hanem a tervezésben, szervezésben stb. a tájegységbesorást a legmesszebbmenően figyelembe veszik. Célszerű lett volna, ha a könyv a tájegységek ismertetése mellett arról is említést tesz, hogy mennyiben változtatott beosztása az ismert Kreybig-féle tájegységbesoráson és ez mivel indokolható.

Az egyes tájegységeken belül a főbb talajtípusok genetikus ismertetése, mondhatnánk házagpótló feladat volt. Az olvasó képet alkothat ennek alapján Magyarország talajföldrajzáról, a genetikai szemlélet nézőpontjából.

Ez a fejezet a tájegységeknek nemcsak az uralkodó talajtípusát tárgyalja, hanem kiter az ott található többi talajféleségekre is. Ha eltekintünk Kreybig munkáitól, állíthatjuk, hogy szakirodalmunkban Stefanovits könyve az első mű, amelyben ilyen részletes feldolgozás található. Külföldön, nálunk fejlettebb és nagyobb országokban is kevés olyan összefoglaló munka ismeretes, amely az illető ország talajait ilyen részletesen és talajföldrajzi vonatkozásban ennyire kimerítően felölelné. A Szovjetunióban a második világháború előtti években megjelent „A Szovjetunió talajai” c. háromkötetes, több szerző által írott mű, vagy a háború után megjelent Stremme: „A NDK talajai” és az „Ukrajna talajai” című monográfiák ismeretesek ugyan, de sok szomszédos, vagy távolabbi ország mindmáig nélkülözi a talajtakarójával foglalkozó és azt teljesen felölelő összefoglaló könyvet. Mindezeket figyelembe kell venni, ha Stefanovits könyvének ezt a fejezetét méltatjuk.

Természetesen a tájegységek talajainak kutatása még sok további adatot követel. Ez a nehézség és ilyen adatok hiánya kényszerítette a szerzőt arra, hogy a meglévő anyaggal illusztrálja mondanivalóját. Így nem nyíltak alkalmak az egyes altípusok, talajváltozatok részletesebb ismertetésére a tájegységeken belül. Talán javasolni lehetne, hogy mindaddig, míg a vizsgálati adatok tovább bővülnek, kellő genetikai szemlélet mellett a fenti célokra fel lehetne használni azt a rendkívül gazdag

morfológiai és kémiai, valamint fizikai adattömeget, melyet a Kreybig-féle térképek és a hozzájuk készült füzetek és felvételi jegyzőkönyvek tartalmaznak.

A sok szelvény és minta vizsgálatának hiánya a szerző leggondosabb és legelővigyázatosabb munkája ellenére is a könyvben helyenként tévedéseket is okozott. Így például a 123. oldalon azt a megállapítást, hogy meszes talajképző kőzeten meszes kiválásokat, savanyú kőzeten vaskiválást találunk, megcáfolja az a tény, hogy meszes kőzeten kialakult talajok is gyakran tartalmaznak vasborsókat.

Hasonlóképpen téves a 162. oldalon az az állítás, hogy a Békés-Csanádi löszhát mezőségi talajai közelítik meg legjobban „a klasszikus csernozjom talajok” definícióját. Minden bizonnyal a Debreceni löszhát mezőségi talajai jobban megközelítik, hiszen utóbbiakon a réti jelleg kevésbé érvényesül, mint a Békés-Csanádi löszháton.

Nem lehet célunk, hogy apróbb és a dolog lényegét nem befolyásoló kérdések felsorolásába bocsátkozzunk, a fenti két példa azonban arra enged következtetni, hogy a nagy tapasztalattal és kellő gyakorlattal rendelkező szerző nem követett volna el hasonló tévedéseket, ha nem kénytelen a meglévő, elég csekély számú adatra támaszkodni, hanem nagyobb, szélesebb és bővebb anyag áll a rendelkezésére. Így állítható, hogy a talaj-

típusaink konkrét, helyi viszonyok között való további kutatása, eredmények és adatok gyűjtése elsősorú fontosságú a hazai talajföldrajzi kutatómunka számára is. Természetesen, mint már Stefanovits e könyvében is tette, ilyen célra nemcsak a saját, hanem mások adatait is fel kell használni.

Ki kell emelni, hogy a szép térképanyag sok ábra és színes fényképek a gondos előkészítést bizonyítják és nagyban elősegítik, hogy az olvasó jobban tájékozódjék a hazai talajok kérdésében. Így a könyv még azok számára is élvezetes olvasmány, akiknek szűkebb szakterületük nem a talajtan.

Sajnos, Stefanovits könyve jelenleg a könyvkereskedésekben nem kapható, mivel az Akadémiai Kiadó ezt a jelentős és nagy keresettségnek örvendő munkát csupán 700 példányban jelentette meg. Indokolt lett volna a nagyobb példányszám, még akkor is, ha esetleg más, szűkebbkörű érdeklődésre számító könyvek-nél kisebb példányszámot alkalmaznának is.

Örvendtes azonban az a tény, hogy a Kiadó a munka második kiadásának előkészületeit megkezdte, így remény van arra, hogy a szakemberek újabb, még tökéletesebb könyvből tanulmányozhassák hazánk talajviszonyait.

SZABOLCS ISTVÁN

Érkezett: 1957. augusztus 2.